

БАЛИҚЧИЛИК ХЎЖАЛИКЛАРИДА ҲОВУЗ ФОНДИНИ МАҚБУЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

Досмуратова Шахиста Кенгашовна

Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти,
таянч доктаранти

Аннотация: Ушбу мақолада ҳовуз балиқчилиги хўжаликларида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва рақобатбардошликни таъминлаш кўп жиҳатдан бизнес-жараёнларини, шунингдек бутун молия-хўжалик фаолиятини илмий-услубий асосда режалаштиришга боғлиқлиги, назарий жиҳатдан таклиф ва тавсиялар келтирилган.

Калит сўзлар: ҳовуз фонди, сунъий сув ҳавзаси, товар балиқлар, давлат дотацияси, рентабеллик, наслдор балиқлар, интенсификация даражаси, ишлаб чиқариш ҳовузлири.

Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2018 йил 6 апрелдаги «Балиқчилик тармоғини жадал ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ3657-сонли қарорида «Аквакультурани ривожлантириш, ер ва сув ресурсларидан самарали ҳамда оқилона фойдаланиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш; балиқчилик хўжаликларининг моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш учун шароитлар яратиш» муҳим вазифалар сифатида белгиланди.

Мамлакатимиз, хусусан Қорақалпоғистон Республикасининг балиқчилик тармоғи олдида қўйилган асосий вазифалардан бири – ҳовуз балиқчилиги корхоналарида ишлаб чиқаришни илмий асосда ташкил этиш ва бизнес-жараёнларини пухта режалаштириб, юқори ва барқарор фойда олишга эришиш ҳамда ўз-ўзини қоплаш ва ўз-ўзини молиялаштиришга ўтишдан иборат.

Балиқчилик маҳсулотларини нафақат ишлаб чиқариш, балки сақлаш, қайта ишлаш, сотиш (жумладан, экспортга) ва бу маҳсулотларнинг давлат дотациясиз, рентабелли бўлишини таъминлаш лозим.

Фикримизча, бунинг учун, аввало ҳовуз фондини режалаштиришнинг ҳозирги ҳолатини тадқиқ қилиш, уни мақбуллаштириш заруратини асослаш бўйича илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш вазифаларини илмий-услубий ва амалий жиҳатдан ҳал этиш лозим.

Тузилмасига кўра ҳовуз балиқчилигида тўлиқ тизимли ва тўлиқсиз тизимли хўжаликларга бўлинади:

- тўлиқ тизимли ҳовуз хўжаликлари. Бундай хўжаликлар увилдирик(икра)дан личинка чиқариш ҳамда парваришладан то товар балиқлар етиштиришгача бўлган жараёнларни қамраб олади. Бу тоифага ҳовуз товар балиқчилиги корхоналарининг асосий қисми, ҳамда наслдор балиқлар ва ёш насли балиқлар (тўлдирувчи) тўдасини парваришлайдиган селекция-наслчилик корхоналари киради.

- тўлиқсиз тизимли ҳовуз хўжаликлари – тўлиқ ишлаб чиқариш занжиридан битта ёки бир нечта бўғин(звено)лар чиқариб ташланган балиқчилик корхоналари. Буларга:

а) питомник-хўжалик (балиқчилик заводи). Унинг вазифаси балиқлантириш материаллари: личинкалар, чавоқ(малек)лар, бир йилликлар, уч йиллик оборотда эса икки йиллик карп ва бошқа турдаги балиқлар етиштиришдан иборат;

б) яйлов ҳовузлари – бу фақат товар (озик-овқат учун) балиқлар ишлаб чиқариладиган хўжаликлар; товар маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг давомийлиги бўйича: икки ёки уч йиллик оборотли хўжаликларга бўлинади

Ҳовуз балиқчилиги хўжаликларида ҳовузлар ўзларининг тайинланишига кўра тўртта гуруҳга бўлиш мумкин:

1-гуруҳ. Сув билан таъминловчи ҳовузлар – бош ҳовуз, қиздирувчи ҳовуз, тиндирувчи ҳовузлар;

2-гурух. Ишлаб чиқариш ҳовузлари – улар балиқларни кўпайтириш ва парваришlash учун мўлжалланган (урчитишдан олдин наслдор балиқлар сақланадиган ҳовузлар; урчитиш ҳовузлари, чавоқлар боқиладиган ҳовузлар, ўстириш ҳовузлари, қишлов ҳовузлар, яйлов ҳовузлари ва оналик ҳовузлар);

3-гурух. Санитария-профилактика ва карантин-изолятор ҳовузлар четдан олиб келинган балиқларни вақтинчалик сақлаш ва касалланган балиқларни изоляция қилиш учун фойдаланилади;

4-гурух. Ёрдамчи(қафас) ҳовузлар яйлов ҳовузларидан овланган товар балиқлар(кузда ва қишда), баҳорда эса бир йиллик балиқлар сотилгунга қадар маълум муддат сақлаб туриш учун хизмат қилади.

Ҳозирги вақтда икки йиллик оборот (тўда обороти) билан ишлаётган йирик хўжаликларда ҳовузларни қуйидаги тоифаларга бўлишимиз мумкин:

- урчитиш ҳовузлари – кўлами 0,05–0,1 га бўлиб, балиқларни табиий кўпайтириш учун мўлжалланади;

- чавоқлар боқиладиган ҳовузлар – кўлами 0,5–1га бўлиб, урчитиш ҳовузларидан ўтказилган ёки инкубация цехидан олинган личинкаларни етилтириш учун мўлжалланади;

- ўстириш ҳовузлари - кўлами 5–10 га бўлиб, сеголеткаларни парваришlash учун мўлжалланади. Бу ерда урчитиш ҳовузларидан ёки чавоқлар боқиладиган ҳовузлардан ўтказилган личинкалар, вегетация даврининг охиригача сақланиб, сўнгра қишлов ҳовузарига ўтказилади;

- қишлов ҳовузлари - кўлами 0,4 – 1 га бўлиб, балиқларни қишда сақлаш учун мўлжалланади;

- яйлов ҳовузлари - кўлами 30 – 50 га бўлиб, сотиладиган (товар) балиқларни боқиш учун мўлжалланади;

- ёзги ва қишки ота-оналик ҳовузлар - кўлами 0,5–2 га бўлиб, наслдор балиқлар тўдаси ва уни тўлдирувчи балиқларни ёзда ва қишда сақлаш учун мўлжалланади;

Ҳовузлар шакли, кўлами, чуқурлиги, чуқурлик интерваллари бўйича

майдонлар тақсимоти, балиқчилик хўжалигининг умумий режаси(схемаси)да ўзаро жойлашув тартиби бўйича маълум талабларга жавоб бериши лозим. Бундан ташқари, ҳовузлар мустақил (ҳовуз фондига кирмайдиган) сув таъминоти ва сув чиқарувчи иншоотларга ҳам эга бўлиши керак. Ҳовузларни сув билан тўлдириш ва уларни бўшатиш (сувини чиқариш) ишлари ҳам белгиланган(норматив) вақтларда амалга оширилиши зарур.

Тўлиқ тизимли балиқчилик корхоналари ва балиқ-питомникларида асосий тоифа ҳовузларнинг майдони қатъий белгиланган фоизлар нисбатида бўлиши лозим. Бу талаб хўжалик фаолиятини нормал амалга оширишнинг муҳим шarti ҳисобланади. Алоҳида тоифа ҳовузлар майдонининг фойздаги нисбатлари хўжаликнинг типи, тизими, қуввати, балиқларни кўпайтириш ва парваришlash бўйича қабул қилинган технологиялар, интенсивлаштириш даражаси, балиқ-биологик нормативларга боғлиқ.

Ота-оналик ва махсус (каратин-изолятор, санитария-профилактика, қафас ва б.) ҳовузлар майдони асосий тоифа ҳовузлар майдонларининг фойздаги нисбатига боғлиқ бўлмасдан, балиқчилик хўжалигининг қувватидан келиб чиққан ҳолда белгиланиши мақсадга мувофиқ.

Шундай қилиб, сув ресурслари ва ер майдони чекланган ҳозирги шароитда балиқчиликни, асосан ҳовуз балиқчилиги йўналишида ривожлантириш ҳамда ҳовуз фондини мақбуллаштириш тармоқда самарадорликни оширишга ёрдам берадиган муҳим омиллардан ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2018 йил 6 апрелдаги «Балиқчилик тармоғини жадал ривожлантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ 3657-сонли Қарори, «Qishloq hayoti», 10.04.2018 й., 37 (8900).
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 6 ноябрдаги «Балиқчилик соҳасини янада ривожлантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ- 4005-сон Қарори.
3. Камиллов Б.Г., Курбанов Р.Б., Салихов Т.В. БАЛИҚЧИЛИК (Ўзбекистонда карп балиқларини кўпайтириш), Тошкент, «Чинор»ЭНК, 2003, 88 б.